

ХЕНРИХ АЛТОВ

СТРАННИЯТ ВЪПРОС

Част 0 от „Може ли машината да мисли?“

Превод от руски: Цвета Христова, 1964

chitanka.info

Анатолий Сергеевич Скляров, тридесетгодишен професор по история, разположил се удобно на дивана, за стотен път препрочиташе „Тримата мускетари“. Кардинал Ришелъ бе извикал при себе си д'Артанян и това вълнуваше Анатолий Сергеевич, макар да знаеше, че всичко ще свърши благополучно. Кардиналът вече връчваше на смелия гасконец патента за лейтенантското звание, когато иззад стената се зачу плахо почукване. Анатолий Сергеевич погледна часовника: беше два часа през нощта. Той остави книгата и стана от дивана.

Втората половина на дачата беше наел един учител по математика — тих, стеснителен старец. Погълнат изцяло от работата си върху статията за едно историческо списание, Скляров бе разменил със съседа си през изтеклите две седмици само няколко незначителни фрази.

Анатолий Сергеевич запали цигара и се приближи до прозореца. Чуването се повтори.

Скляров закопча пижамата си и излезе на верандата. Математикът стоеше пред вратата на стаята си.

— Извинете, моля ви се — бързо каза той, като видя Скляров. — Реших се да ви побезпокоя...

Той се изкашля и млъкна.

— Какво има, Семьон Павлович? — запита професорът.

Старецът, както винаги, беше облечен в черен, добре изгладен костюм. Но по връзката — твърде ярка и вързана набързо — Скляров разбра, че се е случило нещо необичайно.

Семьон Павлович имаше добродушно лице и сега то се стори на Скляров особено мило и симпатично. Професорът си помисли, че такива лица имат старите детски лекари, чиито главни оръжия са потъмнялата от времето дървена слушалка и безпределната човешка доброта.

Математикът сконфузено поглади пицните си, запазили още бойността си мустаци и неуверено произнесе:

— Машината... Тя сега ще заговори. Половин година чаках и ето сега светна контролната лампичка. Вие сте професор, доктор на науките, и само затова се осмелих в такъв късен час... За обективност.

Скляров искаше да каже, че почти нищо не разбира от машини. Но старецът беше така развълнуван, че Анатолий Сергеевич не възрази.

Влязоха в стаята, която наемаше математикът. „Да, не е много уютно“ — помисли Скляр, оглеждайки бегло стаята. Отрупана с книги маса, старателно покрит със сиво войнишко одеяло железен креват, тумбест шкаф с крачка, украсени с резба — всичко това бе тикнато в единия ъгъл. От тавана на черен шнур висеше лампа, покрита с картон вместо абажур. По столовете в безпорядък лежах течения от оръфани списания, кутии с радиочасти и инструменти. В стаята миришеше на нощна влага и цветя. На пода край стената бяха наредени стъквени буркани с разцъфтели рози.

Семьон Павлович посочи към перваза на прозореца:

— Ето, моля, вижте...

До отворения прозорец стоеше много стар радиоапарат „СИ-235“. Скляр учудено погледна Семьон Павлович.

— Това е само кутията — обясни математикът. Той шепнеше, сякаш се страхуваше, че машината ще го чуе. — Кутията, знаете ли, няма значение. А машината е вътре.

Той донесе на Скляр стол, а сам продължи да ходи из стаята. Докато разказваше, той ту сваляше, ту слагаше очилата си. Те бяха също стари: с кръгли стъкла и металическа рамка.

— Монтирах я преди половин година — говореше математикът. — Естествено, вие знаете, че се води дискусия по въпроса дали може машината да мисли. Аз, разбира се, нямам необходимата подготовка... Не, не, вие да не помислите само, че се каня да застъпя някакво свое мнение. Реших да направя малък експеримент — той смутено се усмихна. — Може би експеримент е твърде гръмка дума. Това е само обикновен опит, нищо повече. Айнщайн е изказал веднъж такава мисъл... Ето, ще ви я цитирам по памет: Колкото и да е съвършена машината, тя ще е в състояние да решава всякакви проблеми, но никога не ще съумее да постави дори един. Дълбока мисъл, нали? Може би ще помислите, че се одързостявам да споря с Айнщайн — той разпери ръце в знак на протест. — Не, аз само правя опит. Това е първата машина, която е предназначена специално да поставя проблеми.

Скляр вече не слушаше математика. Той гледаше Семьон Павлович, машинално кимаше с глава и мислеше, че старецът даже не подозира колко грандиозен е експериментът му. Анатолий Сергеевич,

кой знае защо, си спомни за другия учител — Циолковски — и почитателно попита:

— Вашата машина... ще може ли да се използва в астронавтиката?

Математикът погледна удивено над очилата си Склярков.

— Не зная, не съм мислил за това — произнесе той с тон на извинение. — Разбира се, в известна степен... Например при проучване на неизследвани планети.

Склярков нетърпеливо го прекъсна:

— И вие още на никого ли не сте показвали тази машина?

— Не...

Семьон Павлович окончателно се смути. Той стоеше пред професора — висок, мършав, по старчески непохватен — и развълнувано триеше ръце. Изведнъж съмнение обзе Анатолий Сергеевич. Като всеки човек, който не разбира от техника, той бе уверен, че откритията се раждат само в лабораториите, обзаведени по най-последната дума на техниката. В какво се състоеше това последна дума на техниката, той си представяше доста смътно и затова влагаше в понятието особено тържествен смисъл.

— Вие сам ли я сглобихте? — предпазливо запита той.

— Сам — отвърна математикът. Гласът му звучеше виновно.

— Аха — неопределено произнесе Склярков. Кой знае защо, той си спомни за д'Артанян. След книгата на Дюма му беше по-лесно да повярва в необикновеното.

— А какъв въпрос ще зададе тази... хм, машина? — запита той. — Нещо из математиката?

— Не зная — отвърна математикът. — Наистина не зная. Може да избере всякакъв проблем — и от математиката, и, извинете, от историята, и от биологията. Даже, тъй да се каже, и от областта на практическия живот. Натъпкана е, фигуративно казано, с всевъзможна информация. Разбира се, аз не бих могъл сам да запълня цялата й памет, но отдаде ми се да използвавам готови елементи. Мой бивш ученик работи в академията, той ми и помогна да намеря готови елементи. Естествено, те са били предназначени за други цели, но в машината са сглобени иначе. Там, знаете ли, има извънредно много нещо записано. Десетина енциклопедии, разни справочници, учебници, списания, вестници...

Склярров избърса с кърпа изпотеното си чело:

— И сега ще чуем... нейния глас?

Семьон Павлович бързо отвърна:

— Не, тоест, да... Ще чуем морзовата азбука.

Анатолий Сергеевич се приближи до машината. Крилата на отворения прозорец тихо поскърцваха.

Склярров чу смях и трепна: толкова странен му се стори сега простият човешки смях. По дървения тротоар край оградата на градината вървяха двама. Те не бързаха и по младите им снишени гласове не беше трудно да се разбере, че това са младеж и девойка. Внезапно крачките им затихнаха. Чу се бърз, неясен шепот. Припряно изсвири влак. Той бързо се приближаваше и грохотът на колелата му погълна всички нощни звукове.

— Московският, два и четиридесет — каза Семьон Павлович. — Да започнем, ако нямате нищо против?

Професорът се върна при масата. С мъка сдържаше вълнението си. Анатолий Сергеевич до самозабрава обичаше историята. Може би затова му се струваше, че първият въпрос, който ще постави машината, непременно ще има връзка с историята. За миг пред мисления взор на Склярров премина цялата история на човечеството, така сложна и противоречива, че можеше да бъде обозначена единствено с всеобемащата дума „живот“. „Машината не ще отбягва трудните въпроси, както понякога са правели историците — помисли Склярров и си спомни една своя несполучлива работа по история на Византия. — На машината трябва да са чужди предубежденията. Тя има абсолютна памет и абсолютна смелост.“

— Да започнем, Семьон Павлович — развълнувано каза той и огледа стаята. Сега всичко в тази стая му изглеждаше по-иначе — значително, дори исторично. — Да започнем! — повтори той.

Математикът оправя изкривената си връзка и като въздъхна шумно, премести лоста, който се подаваше през отвора на предното табло на машината. Нещо щракна. Зачу се слабо пращане.

Склярров напрегнато се вглеждаше в кутията на стария радиоапарат. Високоговорителят дълго пращя и на Анатолий Сергеевич започна да му се струва, че опитът не успя. Той погледна въпросително математика и в този момент чу честите отсечени сигнали на морзовата азбука. Семьон Павлович се спусна да записва.

Склярров не знаеше морзовата азбука и с нетърпение поглеждаше ту машината, ту математика.

Сигналите прекъснаха така внезапно, както и започнаха.

Анатолий Сергеевич скочи от стола и изтича при математика. Семьон Павлович му подаде откъснато от вестник парче хартия:

— Тя зададе въпрос! Значи... Как мислите, въпросът не е безсмислен, нали?

Склярров прочете написаното. В първия момент му се мярна мисълта: „Я виж ти... Във всеки случай тази кутия има чувство за хумор...“ После помисли: „Странен въпрос. Много странен въпрос. Ами ако тя... сериозно?“ — и подозрително погледна под око машината.

— Трудно ми е да преценя — каза Склярров. — Все пак в известна степен въпросът е закономерен. Машината за първи път има възможност по своя... хм, по своя инициатива да запита човек за нещо и ето... Да, да — вече по-уверено продължи той. — Напълно логично е, че тя започна именно с този въпрос. Кой знае защо, прието е да се счита, че машината трябва да мисли някак си... хм, по машинному. А тя би трябвало да мисли всъщност като човека. Разбирате ли мисълта ми. Ето Луната — тя свети с отразената светлина на Слънцето. Така и машината.

— Не зная — нерешително произнесе Семьон Павлович. — Разбирате ли... Машината и човекът са различни. Машината може да определи температурата на въздуха с точност до хилядна част от градуса, но тя никога не ще почувствува и не ще разбере какво е вятърът, галещ кожата. А човек никога не ще почувствува изменението на самоиндукцията, никога не ще усети процеса на намагнитването. Човекът и машината са различни. Машината само тогава ще може да мисли като човека, когато ще притежава всичко онова, което има човекът — родина, семейство, способност по човешки да чувства светлината, звука, миризмата, вкуса, топлината и студа.

— Но тогава тя ще престане да бъде машина — възрази Склярров. Старецът не отговори.

Склярров се замисли и добави:

— Още утре покажете тази машина на специалистите. Чувате ли, Семьон Павлович? Непременно я покажете на кибернетиците. Нека те и решат. И още... запазете това листче.

Той подаде на математика парчето от вестника, на което под точките и тиретата беше изписана със старателен старчески почерк фразата:

МОЖЕ ЛИ ЧОВЕКЪТ ДА МИСЛИ?

Публикувано в алманах „Спектър’64“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.